

A válságról. A jövő század regényében.

A világmorlás

... Sok romláson ment már keresztül a világ a pénz miatt. Az évkönyvek feljegyezték azok közé Law bank generaléja bukását, a Mississippi részvénytársaság felbomlását, az osztrák „devalvációt”, az amerikai bankok pusztulását; de oly csapás még nem érte, mint mikor azt fölfedezték, hogy az osztrák nemzeti bank trezorjaiban a kincs: hamis pénz.

...

A kis parányi államocskára ellen nem szégyellt az egész világ minden pénzkirálya egy óriási ligát kötni, oly tervet alkotva, mely ezt minden hatalmas találmányai dacára képes leendett tönkreteszni.

A terv ez volt.

Legelőször is egy társulatot alakítani, mely hárommilliárdnyi valószínű befizetett ércpénzzel rendelkezik.

E társulat ügynökeinek azután feladatuk leendő a föld kerekén mindenütt, ahol az Otthon állam kereskedelmi telepeket tart, *annak a váltóit magukhoz váltani*. Egyszer aztán egy adott jelszóra minden oldalról meglepni a látra szóló váltókkal az Otthon állam telepeit, s követelni a rögtön ércfizetést. Ezt a telepek természetesen nem fogják teljesíteni; mert annyi ércpénz rendelkezésükre nem áll. Akkor az illető kormányok rögtön megvonják az Otthon telepeitől a további működés engedélyét; hatóságilag lezárják vagyonaikat, áruikat, és felbontják a vele kötött vásárszerződést. Az összeműködő európai és amerikai diplomácia már ennek előre elkészíté az útját, mint ahogy két század előtt a németalföldi és osztrák kelet-ind kereskedőtelepek elnyomását diplomáciai úton keresztül tudta vinni. A sziámi és kínai miniszterek. (is) megvesztegethetők! Ha a fanatizált indián, kínai, beduin és hottentotta nép e zavart fel találja használni arra, hogy az Otthon áruházeit megrohanja, kifossa és felégesse, az szinte a „nyereség” számlára lesz írandó.

Ugyanakkor, midőn a kerek földtekén ez így fog egyszerre végbemenni, idehaza Európában minden oldalról kombinált villámkeresztűz fogja ellepni az „otthon”-iak fejét.

Első csapás lesz rájuk nézve a mesterségesen elkészített munkászavar.

Otthon város egymilliónyi népe között van százezernyi olyan bevándorlott gyármunkás, kiket csupán szegődés köt oda: nagyobbrészt idegenek. Az ideiglenes munkások szegődése is előnyös ugyan a részvénytársaságban, s azon alapul, hogy a rendes díjon kívül, melyet hetenkint kapnak ki, a tiszta nyereség egy részét is osztalékul kapják; *de az év végén*. Ez osztalékot az egész gyártelep munkástársulata együtt kapja, s saját választott zsűrije által osztja fel egyes tagjai között, azoknak szorgalma és tehetsége szerint.

Semmi sem lesz könnyebb mármost, mint egy pár száz *beküldött izgató* által felbolygatni a munkásokat, hogy álljanak elő két követeléssel. Az egyik az, hogy mikor „félétvenkint” az igazgatótanács elkészíti a nyers mérleget, akkor a munkásoknak e nyers mérleg szerint adjon ki előleges osztalékot; ami által a gyárosok nagyon meg volnának károsítva, mert akkor a nyári hónapokban a munkásaik egy része szétoszolna a mezei munkához, amiért néhány hónapon át a gazdaközönség mesésen fizet, a korhelyebb rész menne mulatni, míg a pénzében tart. Ezért adják az osztalékot csak azon munkásoknak, akik az egész esztendő kitöltik egy szakmánál.

A másik követelés pedig az leend, hogy *ne a „munka”, hanem a „munkás”* részesüljön az osztalékban; mindenki egyformán: a rest, az ügyetlen éppen úgy, mint a szorgalmas és tehetséges. Ez ismét megrontaná az egész intézmény célját, mert az osztalék megszűnne ösztönzés, jutalmazás lenni, s sohasem lenne vele senki megalégedve.

Ha az igazgatók ráállnak majd a követelésekre, az az ő egyenes romlásuk lesz, ha nem állnak rá, jön a *sztrájk, a munkaszünetelés, a zavargás, a társadalmi bukás*, s ez jó bénítószert egy gyorsan növekedő társulatra nézve.

Ezt a zavargást pedig a számításba vett elemmel könnyen el lehetett rendezni; hiszen idegenek voltak.

De következett a még súlyosabb csapás az Otthon népére a saját nemzete kezétől.

Az új állam népszaporodása nem történhetett meg anélkül, hogy az őállam viszont népszámában ne fogyatkozzék. Magyarországból tömegesen vándoroltak ki az új hazába, hol könnyebb és szabadabb volt az élet, új tér a munkának, könnyen szerezhető pénz és kényelem, élvezet több, mint a régi országban. És aztán éppen a *színe-java a nemzetnek vándorolt ki, a tanult osztályok*.

Az Otthon államában pedig egy neme a kihívó „prémium”-nak volt kitűzve különösen a magyar bevándorlókra nézve.

Ifjú tanárok, iskolai tanítók, írók, betűszedők, azután az iparososztályból a kovácsok, lakatosok, gépészek, bányászok, hutások; végül pedig a kereskedőségek oly mesés évdíjakban részesültek az Otthon államában, ha az igazgatóság szolgálatába akartak állni, aminőről odahaza pályájuk legmagasabb fokán sem álmodhattak volna. Úgy, hogy idehaza a papok nem kaptak már káplánt; mert a fiatal teológus ahelyett, hogy évi ötven forintért tizenkét esztendeig hirdesse az „örege” mellett az ígét, inkább kiment Otthonba, s ott kapott egyszerre olyan állomást, mely fölér egy prépostsággal. A Magyarországon hivatalaikból kimaradt, kigúnyolt, üldözött szerzetesek sem szorultak az itthoni „jusculum”-ra; az Otthon állam ezernél több szerzetesnek és egyéb klerikusnak adott becsületes életmódot; és nem követelte hitének, elveinek megtagadását. Hogy mit csinált velük, az még a hetedik évben is titok, mert azok közül egy sem jött vissza Magyarországra soha, s hazaküldött leveleikben csak annyit írtak, hogy sorsukkal nagyon meg vannak elégedve, de egyebet semmit; még azt sem, hogy hol vannak.

E tömeges kivándorlást megakadályozni lett a magyar kormánynak főadatává téve a „nagy liga” által. Ez megállítja az Otthon államot gyors növekedésében.

A magyar parlamentben kivándorlás elleni törvények hozattak. A férfi államtagnak *megtiltatott* harminchat éves korukig, amíg

katonakötelezettség alatt állnak, *hazájukat elhagyni*; akik engedély nélkül eltávoznak, azoknak minden meglevő és remélhető *vagyon* *államtulajdonnak nyilvánított*, s hajadonok, kik az ország határát túl akarták lépni, erőhatalommal visszahozattak, mint tiltott árucikk, melynek kivitele a *közerkölcsiséggel ellenkezik*. Az Otthon államáról elég volt annyit kihíresztelni, hogy az állam törvénytelen *szülötteket nem ismer*, miszerint mindenki átlássa, hogy az oda bevándorló nők az európai és keresztyén fogalmak erkölcsi nézpontján alul szállanak.

Telepet fölállítani a léghajósoknak Magyarország területén nem volt szabad; leszállani is csak egy huszonnég órára, s a gépből kijönni, s oda visszamenni a *legtekervényesebb rendőrségi szabályok* megtartása mellett.

(Magyarország még mindig védbástya volt Európának – a keleti dögvész és marhavész ellen. És ezért nála még a határvámok, vesztegár mind fönnálltak, s vele az Otthon állam nem közlekedhetett.)

Végül következett azután a legnagyobb, legérzékenyebb és legbiztosabban kimért csapás az Otthon építménye ellen. Ez volt a Gyilkos-völgyi gyártelep országos *kisajátítása*.

Ez jó gondolat volt.

Ha a kormány elveszi Tatrangi és Társától az ichorgyárat, azoknak egész hatalmuk egyszerre megbénul; több repülőgépet nem készíttethetnek; ellenkezőleg az itteni kormánynak jut tulajdonába azon anyag, mellyel a gépek előállíthatók, s ő csinálhat ezekkel versenyt az Otthon államának.

S ez nem is nehéz. Kolumbus tojása!

Tatrangi és társai szabadalmat kaptak az államtól arra, hogy a Gyilkos tavában létező ichort kibányásszák és felhasználják. Ez megtörtént; a tóbul már az ichor ki van választva. Az engedélyesek ezután soffionékat fúrtak, s abból vették az ichort. Csakhogy, mint tudjuk, ez már nem jött tisztán elő, hanem úgy, hogy kétharmad részben konyhasóval volt keverve. A konyhasó pedig már királyi kizárólagos tulajdon, azt senkinek másnak aknázni, főzni, előállítani nem szabad. E törvényen állva a kormánynak joga, sőt

kötelessége a kétharmad részben konyhasótermelő gyárat kisajátítani, tulajdonosait becsú szerint kifizetni, s a fejedelmi tulajdont a trón számára visszaváltani.

Ez már csak igazságos és törvényes követelés.

S ezzel szemben nem lehet más választása az Otthon államnak, mint vagy engedni a törvénynek, s átadni a magyar kormánynak a magyar területen álló ichorgyártelepet, vagy erőhatalommal akadályozni meg annak elvételét, s azzal elveszteni eddigi törekvési célját: a béke fenntartását a kerek világon, s megkezdeni a háborút – tulajdon nemzetével. A „nagy liga” ezt az alternatívát készítette számára.

Dehát Magyarországon semmi szó sem emelkedett az új állam mellett? Nem éreztek itt *hálát* azok iránt, kik országukat a végveszélytől megszabadították? Nem éreztek *büszkeséget*, látva egy új növekedő kolóniát, mely nemzetök nevét híressé, hatalmassá tette? Nem éreztek *rokoni szerelmet* a vérükből való vér iránt? Nem félték-e, hogy összeütközés esetére ők törnek diribről darabra, mint egy drótozás tartotta repedt fazék?

Igenis: *a nemzet, a nép, a közvélemény jó volt, bölcs volt, mint mindig*. Szerették is a nagyra nőtt rokont, büszkék is voltak rá, félték is tőle; *hanem a magyar parlament régen megszűnt a közvélemény, a bölcsesség és hazaszeretet propylaeuma lenni*: annak a tagjait egynegyedrészen a főpapok választották, másik negyedrészen a kormány saját teremtményeiből, harmadik negyedrészt a bankárok választottja, a negyedik azután a közvéleményé. S mit kérdik azok, hogy hány darabra törik a haza?

Az ő zászlóik nem a haza templomában állnak.

Azt sem kell számításra kívül hagynunk, hogy az osztrák-magyar birodalomnak még száz év múlva is megvan a maga sajátos kivételes állapota.

Mikor már minden ország feloszlatta állandó hadseregeit, mert a külháború lehetetlenné lett, Osztrák–Magyarországnak még akkor is kell tartani félmillió katonát. Neki saját magát kell őriztetni. A magyar hadsereg szükséges Ausztriában és Csehországban, s az osztrák hadsereg Magyarországon. *A nemzetiségek osztozkodási*

kedve sohasem engedi, hogy az ország megpihenjen, hogy minden ember eldobja a puskát, s lásson az ásó és kalapács után. Aztán még minden kisebb nemzetiség irigy szemmel nézi, hogy egy új magyar város emelkedik világhatalommá a Duna torkolatánál, ismét odaékelve egy várat az álmodott görög–szláv császárság alkatrészei közé.

Tehát a nagy hadsereg még megvan. Vele együtt a katonai hierarchia. Azzal együtt a nagy hadi büdzsé. A szabadalmazott tábori szállítók. Az állam uzsorásai. A nehéz adók. Hivatalnoksereg. Monopóliumok. Új adósságok, nehéz kölcsönök. Gazdaguló pénzüzerek, börseszédelgés, kirabolt közönség. Játékdüh, vesztegetés, korrupció. Ez mind együtt jár, ez mind egymásból folyik.

Hozzájárul a vallási bigottság, a nemesi dölyf, és az ide menekült idegen trónkövetelők anyagyilkos, szívtelen, sehonnai játéka, mely mind útjában találja azt a növekedő társadalmi óriást, mely mind ennek a sok féregszörnyetegnek a nyakára tapos, s egy új világot emel az ő maradványaik fölé, melyben ők csak mint petrefactumok maradnak meg az utókor csodájára!

Bizonyosak lehetünk felőle, hogy mindez a veszély, mit a „nagy liga” előkészít, teljes erejével fog lesújtani az új társadalom szívére, központjára.

De készen fogja azt is találni.

Tatrangi Dávid tudja jól előre az egész „nagy liga” tervét.

Nem a „spiritus familiaris” súgta ezt meg neki, nem a „second sight”, ó nem. Neki vannak ennél jobb tündérei.

Mikor a „nagy liga” megalakult, a császári ház tagjai is írtak alá nevüknek megfelelő nagy összeget az alaptőkéhez, s Maria Annunziata hercegnő által felszólították öfelségét, Árpád királyt is a hozzájárulásra. A főhercegnő elmondá a királynak, hogy saját trónjának létele is forog a kérdésben, hogy elnyomassék-e a szomszédban keletkező „résztvényes állam” vagy felülkerüljön, s megismerteté az egész tervszettel. A király azt felelte rá, hogy az mit mint államfőnek kötelessége lesz megtenni, ha nehezebbre esik is, megteendő; de a mondott célra egy fillért sem ír alá.

És azután *a király elmondta a hallott nagy tervet a királynénak.*

Hermione Peleíanak volt egy kedvence a távol keleten, kivel postagalambok által szokta közölni üzeneteit.

Ez a kedvenc volt Rozáli.

A királyné még *akkor* sem veté meg hajdani kedvencét, midőn az már egy államfő neje volt, hozzáig emelkedve a rangban. *Megírta Rozálinak, amit a királytól hallott.*

És Rozáli közzölte e terveket Dáviddal.

Mr. Severus nagyot nevetett rajta, mikor Dávid figyelmezteté a közelgő veszélyre, mely telepüket a pénzügyi téren fenyegeti. „Ha meg akarják a körmüket égetni, hát jöjjenek.”

Pedig a veszély nem volt fitymálandó. A „nagy liga” bevonta a szövetségbe valamennyi, az Otthonnal kereskedelmi összeköttetésben levő államok bankjait, amiknek kötelességük volt egymással tudatni ércfedezetük és kibocsátott bankjegyeik mennyiségét s a tárcáikban heverő Otthon-féle váltók összegét. Egyszer aztán egy adott jelszóra valamennyi bank elkezdé bankjegyforgalmát megszorítani, akkora mennyiségig, mekkora az Otthon által élvezett hitelnek megfelelt. Ezzel egyidejűleg minden bank- és bankárház visszautasítá az Otthon új váltóit; s aztán legvégül minden piacon úgy lenyomta mesterséges árcsökkenéssel azoknak a cikkeknek az árát, amikkel az Otthon raktárai telve szoktak lenni, hogy az egészen elveszítse a saját piacát mind honn, mind külföldön.

Veszélyes kísérlet ez, mind a két félre nézve; mert sok „vérbe” kerül, s ha a megtámadott erejét félreismerték, a támadók sántán, bénán kerülhetnek haza.

Az első hadműveletnek nem volt eredménye; ha a külbancok bevontak a bankjegyforgalomból egymilliárdot, az Otthon is bevont annyit a magáéból. Az üzlet, a kereskedelem szenvedett a megszorítás miatt; de a közhitel nem ingott meg; csak a magányosok bánták meg a nagyok közti harcot. Mikor aztán ezen az úton sehogysem mert előre az ostrom, a „nagy liga” kezdte kutatni a baj okát, s nagy hamar rájött. Valamelyik banknak százmillióval több papírpénze van a forgalomban, mint amennyit

kimutatott. Ezen úgy lehet segíteni, hogy minden bank becseréli a saját jegyeit bizonyos határidőig újakkal.

Ekkor aztán kiderült egyike a veszedelmes rejtélyeknek: az, hogy a bécsi nemzeti bank az, melynek százmillióval több bankjegye van forgalomban, mint amennyit kibocsátott.

De ami növeli a rejtélyt, hogy nem a forgalomból bevont bankjegyek közt van a százmillió hamis jegy: ó nem; azok igaziak, azok a bank saját hitelesített matricáiról nyomott jegyek, azok a mikroszkóp alatt is valódiak; hanem helyettük a tartalékban elhelyezett ugyanazon sorszámokkal ellátott bankjegyek tömege a hamisított utánnyomat, a górcsövi karcok nélkül.

Hogy történhetett meg ez a csere?

A papírok nyomra vezettek.

Az ezres bankjegyeknél ez időben azt a szokást követte a közönség, hogy *mint a váltó hátuljára, minden új birtokos ráírta nevét az ezres túllapjára, melyen éppen e célra volt hagyva egy széles behajtás; úgyhogy az egész lajstromát meg lehetett rajta találni az ezres egykori tulajdonosainak.*

Aki azután legfelül volt írva, annak kellett azt természetesen közvetlenül a banktól átvennie.

Úgy, de a bank ezeket a sorszámokat sohasem bocsátotta ki. Olyan nagy volt mindig a pénzbőség, hogy hét esztendő alatt egyszer sem került a tartalékra a sor. Most már kisült, hogy mért nem került rá a sor. Azért, mert az igazi tartalék már szélnek volt eresztve. Ezért volt olyan nagy pénzbőség ez idő alatt az országban! Ezért volt minden lehetetlen vállalatra készen álló tőke.

De hogy szökhetett ki ez a pénz innen?

Hogy cserélhette ki magát utánnyomataival?

Ó, hisz azt mindjárt ki lehet deríteni! Igen egyszerű módon. Felszólíttatnak azok az urak és úrhölgyek (!), akiknek a nevei a ki nem adott, mégis bejött sorszámú ezereken legfelül állanak, hogy szíveskedjenek megjelenni a bankigazgatóságnál és igazolni, mikor és mi úton kapták ezeket a forgalomba bocsátott bankjegyeket.

A bankigazgatóság sorban mind felszólíttatá azokat, akiknek neveit a lajstromok elején találta. Voltak, akiknek tíz példányon is fordult

elő a nevük, többeké ötvenszer, százszor, sőt néhány név ötszázszor előkerült a kriminális jegysorozaton. Félmillióra csak szokott az ember visszaemlékezni, hogy mikor és miért kapta.

És minő nevek fordultak elő? Magas állású udvari hivatalnokok, udvarhölgyek, papok, gyóntatók, hírlapírók, országgyűlési képviselők, főurak, még feljebb! legmagasabb főpapok, tábornagyok, hadvezérek, miniszterek!

A többi áruló hadat az apróbb bankjegyekkel fizették, azoknak a nevei nem lettek megörökítve az ezereseken.

Hah, minő rémület szakadt egyszerre alá a derült égből a társadalom magaslataira, midőn e nagynevű uraságok megkapták a bank felhívását, hogy igazolják, honnan jutottak e bankjegyekhez, miket a bank nem bocsátott ki soha.

Mit feleljenek erre? Kire hivatkozzanak? Megnevezzék-e mindannyian Mazrurt és annak cinkosait?

Hiszen mikor a pénzt elfogadták ama tisztátlan kézből, akkor azt hitték, hogy „csak” árulást követnek el; afelől még lehet az ember gavallér, nemes ember, tisztelendő úr; és most megtudják, hogy lopott pénzt fogadtak el! Magukra takarják-e a korábbi bűnt, hogy befödják az árulással az orgazdaságot?

A hatás rettenetes volt!

Egyszer aztán a bécsi és pesti nemzeti bankok azzal a hirdetménnyel lepték meg a világot, hogy egy rövid határidőn túl az Otthon bank pénzjegyei az ő pénztáiraiknál nem fogadtatnak el.

Hogy e támadásban a pesti magyar nemzeti bank is részt vett, azt szükséges megmagyaráznunk. A pesti magyar nemzeti bank, igaz, hogy magyar tőkepénznek segélyével, magyar törvényhozás hozzájárultával alakult, magyar kormány felügyelete alatt állt; azonban az az emberi dolog történt vele, hogy a keletkezése első tíz évében *furfangosan előidézett pénzválságok által egy versenyző pénzpiac* a magyar bank részvényeinek árfolyamát lenyomta. A víz alá nyomott magyar részvényesek aztán megijedtek, hogy odafulladnak, igyekeztek lerúgni magukról a sülyyedő részvényeiket; akkor azután a versenyző pénzpiac azokat potom áron összevásárolta; s most azután *van ugyan magyar bank, s annak a*

jegyein ott a magyar címer s a magyar, horvát, oláh, rác, rusznyák, bosnyák szöveg; de annak a részvényesei Ausztriában vannak, annak az igazgatósága csupán az osztrák bank delegációja. Éppen így történt a magyar gőzhajókkal, a magyar vasutakkal, a magyar gyárakkal. A nemzeti alapítók az első versenynél meg hagyták magukat verni, aztán mint a rác az ollóját, otthagyták a vállalataikat; megmaradt rajtuk a nemzeti szín, de idegen parancsolt belőlük.

Tehát a bécsi és pesti nemzeti bankok egyszerre kitiltották rekeszeiből az Otthon pénzjegyeit, s azáltal kényszerítették mindenkit, akinek ilyen bankó volt a zsebében, a pénzváltókhoz szaladni, amiből azután következett egy általános roham az Otthon bankjai ellen, úgyhogy egy napon a nagy hexagon zsúfolva megtelt pénzeért rohanó közönséggel, mely mind aranyat követelt a bankjegyéért.

Az Otthon igazgatói erre azzal válaszoltak, hogy amíg eddigelé csak az egyik kapuja volt nyitva a banképületnek a közönség számára, most kinyitatták mind a kettőt, s kihirdeték falragaszokban és felbocsátott ballonokon, hogy ezentúl az éjjel és nappal minden óráiban folyik a pénzbeváltás a bank rekeszeiben; nagyobb összegek nem számlálva, de súlymérték szerint fizettetnek ki.

Másnap reggel már üres volt a hexagon tere. Az idegen bizományosok, kik összebeszélés szerint hetek óta lesték a Bécsből jövő jelszót, hogy a beváltandó bankjegytömegekkel megostromolják a bankot, a legnagyobb gyorsasággal lettek kielégítve s a tervezett szenzációnak nagyon hamar vége lett egy körülménynél fogva. Az Otthon bankja nem adott ki kisebb jegyeket 50 frtosoknál, azokat is csak kétmillió erejéig; csupán a város piaci forgalmára tekintve. A kisebb pénz mind arany volt. Ez a kétmillió egy nap alatt be lett váltva, s akkor aztán elcsendesült a népcsődület; hiányzott hozzá az a felbőszített mob, mely az osztrák pénzválságok lázadási jellemét fenn szokta tartani; azok a nyelves kofák, kik tíz frtjukért, ami markukban maradt, szidják a császárt, a pápát, Rothschildot és Jézust; azok a felpálinkázott napszámosok, kik a zsíros egyforintossal a markukban a bank ablakán akarnak betörni, azok az ácsingózó utcakölykek, kik a fertálybankóval élceket csinálnak, s

azok a kopott ruhás özvegyasszonyok, kik publikumot sírnak maguk körül, harisnyaszárban élére rakott tízkrajcárosaik nagy veszedelmén óbégatva. Az Otthon városában nincsenek papiros aprópénzek. A szegény ember kezébe csak arany kerül és ezüst.

Sok romlason ment már keresztül a világ a pénz miatt. Az évkönyvek feljegyezték azok közé Law bank generaléja bukását, a Mississippi részvénytársaság felbontását, az osztrák „devalvációt”, az amerikai bankok pusztulását; de oly csapás még nem érte, mint mikor azt fölfedezték, hogy az osztrák nemzeti bank trezorjaiban a kincs: hamis pénz.

S minő irtóztató kép a közéletben!

A piacok telve gyármunkásokkal, kiket munkaadóik ezerével eresztettek szélnek. A bezárt pékboltok, mészárszékek előtt éhes néptömeg, mely értéktelenné lett pénzjegyeiért kenyeret, húst követel. A fővárosoknak minden utcáin egész sorszámba a bezárt boltok; mintha örök nagypénzek volna. A vasutakon semmi közlekedés, a föld terményeire semmi vevő. Nincsen min vásároljanak, ha már az arany sem arany.

Nem hisznek már az emberek a csengő ércnek sem. Minden ember hamispénzverőnek nézi azt, ki ezüsttel-arannyal kínálja, s ez a veszteség súlyosabb fele, hogy nemcsak a vert aranyban nem hisznek már többé, de a jellemek nemes ércében sem. Tolvajnak hiszi minden ember egymást, s a közvélemény egy örült gondolatban mintegy összebeszélve, egy emberre mutat fölfele.

„Tisztességes munka után megélhetni!” – hisz ez a gordiuszi csomó vezérfonala. Amidőn becsületes úton könnyebben és biztosabban lehet vagyont szerezni, mint lopás által, elfogynak a tolvajok, és amidőn a nők számára felszabadul a munkatér, elfogynak a hetérák. A rendőrség nem talál majd őrizni valót. Minden ember maga féltékeny a kenyértermő becsületére.

A becsületrőli fogalmak is megváltoztak. „Elég” becsületesnek „lenni”, de nem „elég” becsületesnek *mondadni*. A törvény

megtorol minden sértést, s amit a törvény meg nem torolhat, azért a társadalom a sértőt ítéli el, nem a megsértettet, mint jelen korunkban. Ennélfogva párbajt sem vívnak többé, s ökle erejével nem bizonyítja többé senki se igazságát, se szerelmét.

A népek gyorsan és közelből ismerkednek meg; felfogják egymás jó tulajdonait, s igyekeznek egymástól tanulni; felfedezik azokban, akiket addig gyűöltek, a szépet, a jót, az idegen országok gazdagságát, az idegen kedély költészetét, s kezdik megismerni az együttélés titkos varázsát.

Jókai Mór